

Stigande matpriser - är det värre i Sverige?

De snabbt stigande matpriserna ger stora negativa konsekvenser för många människors ekonomi. Har prisökningarna drabbat konsumenter i större utsträckning i Sverige än i andra EU-länder? Varför kan det uppstå skillnader i prisökningstakten mellan EU-länder trots en inre marknad, en gemensam jordbruks- och handelspolitik? Vi jämför utvecklingen av livsmedelspriserna i Sverige med utvecklingen i EU från början av 2021 till slutet av 2022. Därefter diskuterar vi möjliga förklaringar till varför prisökningarna kan skilja sig mellan länder. Vår jämförelse visar att Sverige inte skiljer sig från genomsnittet för euroländerna när vi tittar på hela perioden. Men utvecklingen skiljer sig tidvis mellan olika länder under delar av perioden. Under andra halvan av 2022 var prisökningarna i Sverige något högre än genomsnittet i euroländerna och i slutet av 2022 avtog prisökningstakten i Danmark och Finland medan priserna i Sverige och de flesta andra euroländer fortsatte uppåt.

Inledning

Under 2021 och 2022 har Sverige och omvärlden upplevt stora prisökningar, inte minst på livsmedel. Den höga prisökningstakten drivs bland annat av ökande internationella priser på livsmedel och energi. Prisökningarna kan till viss del förklaras av hög efterfrågan, som en följd av ekonomiska stimulanser under covid-19-pandemin, men drivs till stor del av svårigheter i produktionen och distributionen av varor så kallade utbudsstörningar. Utbudsstörningarna har dels orsakats av covid-19-pandemin, där åtgärder som vidtogs för att minska smittspridningen resulterade i varubrist och ökade fraktpriser, dels av kriget i Ukraina, som har lett till minskad export av energi från Ryssland och livsmedel från Ukraina och på så vis drivit upp priserna på både energi och livsmedel (Konjunkturinstitutet, 2022).

Även om prisökningarna på livsmedel generellt sett har varit höga i EU, framför allt under 2022, finns det skillnader i prisökningstakten på livsmedel mellan EU-länder (Menyhért, 2022). Prisökningstakten på livsmedel har även varierat mellan EU-länder vid tidigare tillfällen. Exem-

pelvis medförde de plötsliga prisökningarna för råvaror 2007–2008 och 2011 relativt stora skillnader i prisökningstakt för livsmedel mellan EU-länder, men en variation i prisökningen på livsmedel har även observerats under längre perioder (Lloyd m.fl., 2015). En sådan variation har alltså uppstått trots EU:s inre marknad och den gemensamma handels- och jordbrukspolitiken. Att sådana skillnader uppstår kan bero på hur öppna de olika ekonomierna är mot världsmarknaden, samt skillnader i de nationella livsmedelskedjornas struktur och effektivitet. För länder som Sverige, som inte är med i eurosamarbetet, kan också valutakursen ha betydelse (McCorriston, 2015).

I denna Fokus diskuteras prisutvecklingen för livsmedel i Sverige under 2021 och 2022 i relation till prisutvecklingen i andra EU-länder för att belysa i vilken mån utvecklingen i Sverige skiljer sig från övriga EU-länder. Därefter diskuteras hur prisökningstakten för livsmedel har skilt sig mellan medlemsstater i EU tidigare, samt vilka orsaker som kan ligga bakom skillnader i prisutvecklingen mellan länder inom EU. I Tabell 1 sammanfattar vi potentiella orsaker till skillnader i prisökningen för livsmedel mellan länder. Orsaker som diskuteras är skill-

nader i hur förändringar i priset på jordbruksprodukter överförs till konsumentpriserna (pristransmission), importkostnader, energikostnader i livsmedelsproduktionen samt betydelsen av nationell politik.

Tabell 1: Potentiella orsaker till skillnader i prisutveckling för livsmedel mellan EU-länder

Skillnader i överföring av prisökningar i livsmedelskedjan
<i>Konkurrens i livsmedelskedjan</i>
<i>Betydelsen av jordbruksprodukter i produktionen och konsumenternas preferenser</i>
Skillnader i importkostnader
<i>Importens struktur</i>
<i>Växelkurs</i>
Skillnader i energikostnader
<i>Energianvändning i produktionen</i>
<i>Energipriser</i>
Nationell politik

Vi har initialt studerat prisutvecklingen i hela EU men valt att fokusera på EU15¹ (exklusive Storbritannien) då dessa länder är de EU-länder som är mest lika Sverige. I redovisningen av prisutvecklingen i diagrammen har vi utöver Sverige och ett genomsnitt för euroområdet valt att presentera ett urval av länder för att öka tydligheten. Vi har valt att inkludera Finland som liksom Sverige ligger i EU:s utkanter och är glest befolkat och dessutom har haft en förhållandevis låg prisökningstakt. Finland kan därför representera länder med en lägre prisökningstakt än genomsnittet. Tyskland däremot har haft en mer ogynnsam prisutveckling med större prisökningar än de flesta andra jämförbara länder och inkluderas för att representera länder med större prisökningar under perioden 2021–2022. Eftersom utvecklingen i ej redovisade länder i EU15 liknar den i de länder som finns med i figurerna bedömer vi att värdet av den ytterligare informationen hade varit begränsat.

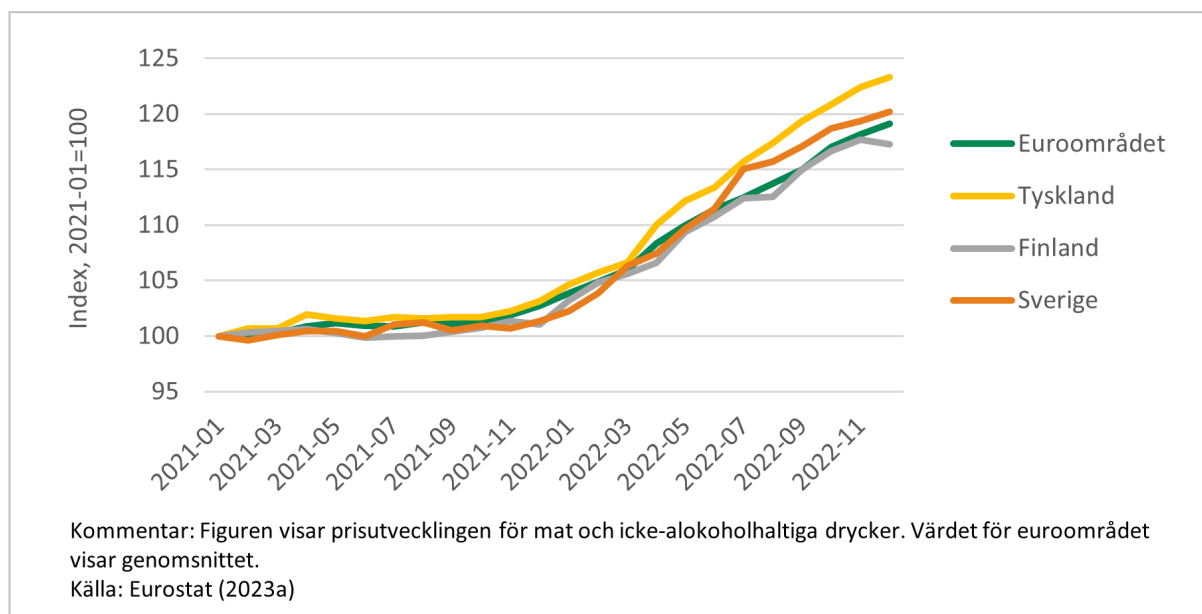
Prisutvecklingen för livsmedel i Sverige och EU

Under 2022 har priserna på livsmedel ökat kraftigt i Sverige. De svenska livsmedelspriserna har över tid samvarierat i hög grad med livsmedelspriserna i omvärlden och även den senaste tidens prisuppgång i Sverige har inträffat samtidigt som i andra länder (Sveriges Riksbank, 2022a). Figur 1 visar att livsmedelspriserna i Sverige, Finland, Tyskland och euroområdet (inklusive Finland och Tyskland) har följt en liknande utveckling under de senaste två åren. Figuren visar den sammanlagda ökningen av konsumentpriser på livsmedel under 2021 och 2022 med hjälp av ett prisindex där januari 2021 utgör basperiod. Med andra ord visar figuren hur livsmedelspriserna har utvecklats i förhållande till prisnivån i respektive land i januari 2021.

Figur 1 visar att prisökningstakten för livsmedel höjdes kraftigt i början av 2022 i såväl det genomsnittliga eurolandet som i Sverige, Finland och Tyskland. Prisutvecklingen i Sverige har varit densamma som i Finland under större delen av perioden och den svenska prisökningen var lite lägre än genomsnittet för euroområdet till och med juni månad 2022. Under andra hälften av 2022 ökade prisnivån dock mer i Sverige än i både Finland och euroområdet, även om den sammanlagda prisökningen endast var marginellt lägre i euroområdet än i Sverige i slutet av 2022. Prisökningen för livsmedel har varit högre i Tyskland än i Sverige under hela perioden. Värt att notera är att prisökningstakten tycks ha avtagit i Finland i december 2022, till skillnad från Sverige, Tyskland och det genomsnittliga eurolandet.

Även i övriga EU15-länder (exklusive Storbritannien) tycks livsmedelspriserna följa en liknande utveckling som i Sverige, Tyskland och Finland, och genomsnittet för euroområdet är

¹ EU15 utgörs av de länder som var med i EU år 2004 och innefattar Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Storbritannien (fram till 2020), Sverige och Österrike.

Figur 1. Utvecklingen av livsmedelspriserna 2021–2022

representativt för utvecklingen i euroländerna. Prisutvecklingen i Danmark sticker ut något från resten av EU-länderna. I Danmark följde livsmedelspriserna prisutvecklingen i det genomsnittliga eurolandet relativt väl från januari 2021 till och med maj 2022, för att sedan ha en högre prisökningstakt till och med juli 2022. Efter detta tycks dock prisökningstakten för livsmedelspriser i Danmark ha mattats av. Även om en liknande tendens finns för prisökningstakten för livsmedel i Finland i slutet av 2022, skiljer sig denna utveckling från de flesta andra EU-länder (Eurostat, 2023a).

Prisökningen på livsmedel följer en ökning av priset på jordbruksprodukter, som utgör en viktig insatsvara i produktionen av livsmedel. Redan under hösten 2021 steg priset på gödsel kraftigt och under våren 2022 skedde stora prisökningar för både spannmål och raps (Jordbruksverket, 2022). Medan konsumentpriserna för livsmedel har fortsatt stiga har dock världsmarknadspriserna för jordbruksprodukter sjunkit under de senaste månaderna, även om prisnivån fortfarande är hög utifrån ett hi-

storiskt perspektiv. Enligt FAO:s sammanvägda index för jordbruksprodukter var priserna som högst i mars 2022, men sjönk med 18 procent mellan mars och december 2022 (Jordbruksverket, 2023a).

Tidigare erfarenheter av variation i prisökning på livsmedel inom EU

Vid de plötsliga prisökningarna för råvaror 2007–2008 och 2011 observerades en tydlig skillnad i ökningen av livsmedelspriser mellan länder i EU15 (inklusive Storbritannien) och nya medlemsländer², där de sistnämnda i genomsnitt hade en betydligt högre prisökningstakt för livsmedel än de mer etablerade medlemsstaterna (Bukeviciute m.fl., 2009; Lloyd m.fl., 2015). Lloyd m.fl. (2015) menar dock att det även har funnits en variation i prisökningstakt mellan länder inom EU15 och att prisökningen på livsmedel dessutom har varierat mellan länder inom euroområdet, trots ländernas gemensamma valuta och penningpolitik. Detta indikerar att variationen i prisökningen inte endast har drivits av valutakursförändringar, eller skillnader i den inhemska penningpolitiken

² De nya medlemsländerna utgörs av Bulgarien, Cypern, Estland, Kroatien, Lettland, Litauen, Malta, Polen, Rumänien, Slovakien, Slovenien, Tjeckien, Ungern och sedan 2013 även Kroatien (Eurostat, 2020).

Hur mäts förändringar av konsumentpriser?

Den svenska prisnivån mäts med hjälp av konsumentprisindex (KPI). Statistikmyndigheten SCB samlar varje månad in prisuppgifter på svenska varor och tjänster för att beräkna KPI. Varorna och tjänsterna som ingår i beräkningen tillhör olika kategorier och bildar tillsammans KPI-korgen. Sammansättningen av konsumtionskorgen justeras årligen och antalet varor och tjänster som ingår i de olika kategorierna är proportionerligt till hushållens konsumtion. Följaktligen får prisförändringar för olika varor och tjänster olika stort genomslag på KPI beroende på den nationella konsumtionen. Med andra ord påverkar en prisförändring av en vara som befolkningen konsumerar mycket av KPI mer än en vara där den totala konsumtionen är lägre (SCB, 2023).

Harmonized Index of Consumer Prices (HICP) är ett harmoniserat mått där samma metod används för att mäta prisförändringar i EU-länderna. Detta mått kan således användas för att jämföra prisförändringar mellan EU-länder (ECB, 2023). HICP används därför i denna analys för att jämföra prisutvecklingen för livsmedel mellan EU-länder.

Även om HICP är ett harmoniserat mått skiljer sig konsumtionskorgarna som det beräknas utifrån mellan länderna. Detta följer av att varukorgen ska spegla vad som konsumeras i ett land och konsumenternas preferenser varierar mellan länder (ECB, 2023). En variation mellan länder i den uppmätta prisökningen för livsmedel, eller för olika grupper av livsmedel, kan därför bero på skillnader i vilka varor som ingår i konsumtionskorgen. Om hushållen i ett land konsumerar förhållandevis mycket av en vara som stiger mycket i pris, kommer prisökningen för den varan att få ett förhållandevis stort genomslag i den uppmätta prisökningen. Följaktligen kan variationer mellan länder i konsumenternas preferenser för olika produkter bidra till skillnader i den uppmätta prisökningstakten. De nationella skillnaderna i konsumtionskorgen kan dessutom leda till att konsumenterna i olika länder drabbas olika hårt av prisökningarna beroende på vilka livsmedel som ökar i pris.

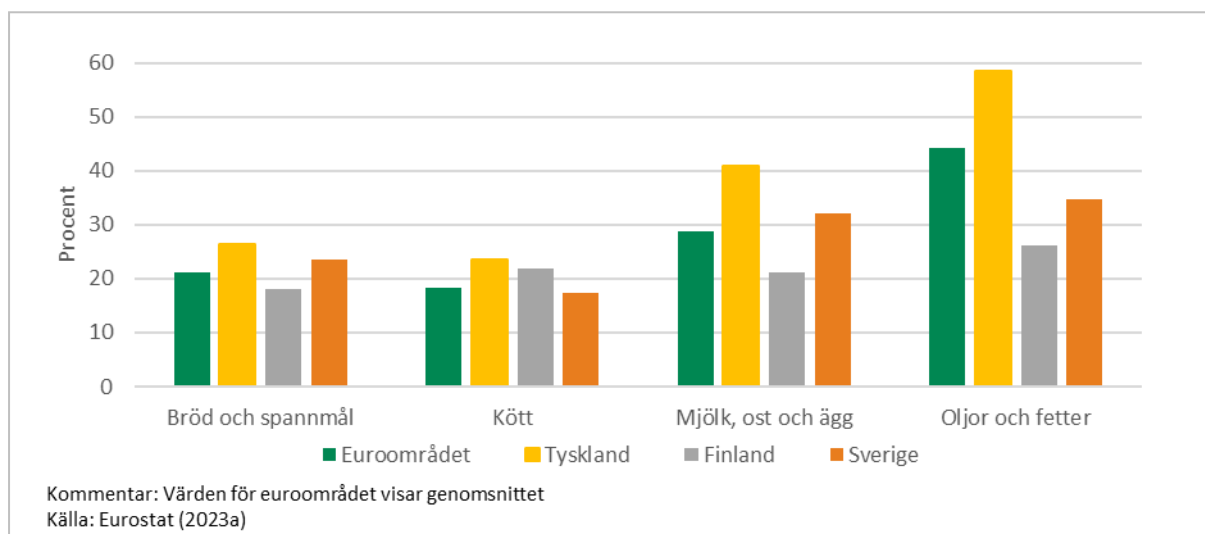
(Lloyd m.fl., 2015). Bukeviciute m.fl. (2009) menar att variationen i prisökningstakt för livsmedel indikerar att EU:s inre marknad för livsmedel är fragmenterad.

Skillnader i prisutveckling mellan produktgrupper

För att förstå hur prisökningen inom olika produktgrupper påverkat den sammanvägda prisökningen på livsmedel jämförs prisutvecklingen mellan livsmedelskategorier och länder i Figur 2. Figuren visar den procentuella prisökningen mellan januari 2021 och december 2022 för fyra produktgrupper: bröd och spannmål; kött; mjölk, ost och ägg; oljor och fetter. Priserna på bröd och spannmål, samt mjölk, ost och ägg

har under perioden ökat något mer i Sverige än genomsnittet för euroområdet. Vad gäller kött har priserna ökat ungefär lika mycket i euroområdet som i Sverige och för produktkategorin oljor och fetter har euroområdet haft en högre prisökning än Sverige. För alla fyra livsmedelskategorier har prisökningen varit som störst i Tyskland. I Finland har endast prisökningen för kött varit högre än i Sverige.

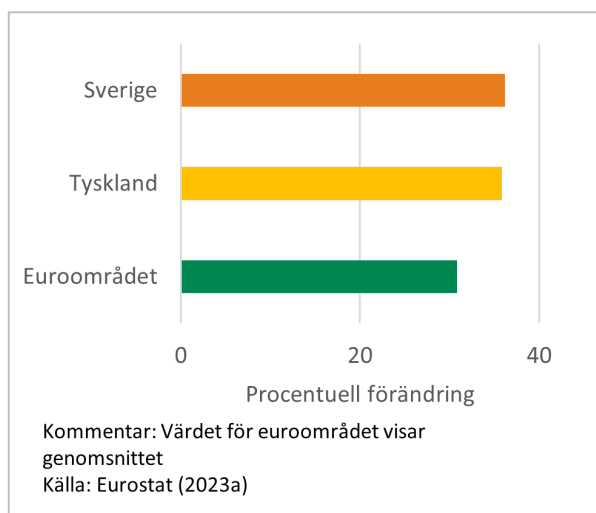
Av de fyra produktgrupperna har prisökningen varit störst i produktgruppen oljor och fetter, följt av produktgruppen mjölk, ost och ägg såväl i Sverige som i Tyskland, Finland och det genomsnittliga eurolandet. Prisökningen för produktgruppen bröd och spannmål, samt pro-

Figur 2. Förändringen i konsumentpriser för olika produktgrupper januari 2021- december 2022

duktgruppen kött har inte varit lika hög. Skillnader i prisökningarna mellan de olika produktgrupperna kan till viss del bero på skillnader i förädlingsgrad, det vill säga i hur hög utsträckning produkten som konsumenten köper i butik skiljer sig från den produkt som bonden levererar. För produkter med låg förädlingsgrad, som exempelvis mjölk och ägg, slår prisökningar i jordbruket i större grad igenom på konsumentpriset. Detta eftersom råvaran utgör en stor del av insatsvarorna i denna produktion och att kostnaden för råvaran därmed utgör en större del av den totala produktionskostnaden. För produkter med högre förädlingsgrad, som exempelvis bröd, överförs en lägre andel av prisökningarna i jordbruket till konsumentpriserna eftersom råvaran utgör en förhållandevis liten del av insatsvarorna (Persson, 2011). En prisökning i spannmålsproduktionen kommer därmed inte ha en lika stor effekt på konsumentpriserna på bröd som en prisökning i exempelvis mjölkproduktionen har på konsumentpriserna på mjölk. Skillnaden i förädlingsgrad kan därmed vara en bakomliggande orsak till att konsumentpriserna för mjölk, ägg och ost generellt har ökat mer än för bröd.

Mjölk är en intressant produkt eftersom den i hög utsträckning produceras inhemskt och har en stark koppling till primärproduktionen i och med dess låga förädlingsgrad. Data för prisutvecklingen för färsk mjölk finns inte tillgänglig

Figur 3. Total prisförändring för mjölk januari 2021 - december 2022

Figur 4. Beskrivning av livsmedelskedjans olika led och priser.

för Finland så Figur 3 visar bara den procentuella prisökningen på mjölk i Sverige, Tyskland och euroområdet mellan januari 2021 och december 2022. Figuren visar att prisökningen för färsk mjölk har varit ungefär lika stor i Sverige som i Tyskland, men att prisökningen i båda dessa länder är större än ökningen i euroområdet.

Överföring av prisökningar i livsmedelskedjan

För att kunna förklara skillnader i prisökningstakten på livsmedel mellan EU-länder är det viktigt att förstå processen i vilken förändringar i råvarupriserna överförs till livsmedelspriserna i butik (så kallad pristransmission). Eftersom skillnader i pristransmissionen mellan länder kan uppstå i olika delar av livsmedelskedjan är det intressant att studera hur priserna överförs mellan de olika leden: jordbruks-, förädlings- och detaljhandelsledet. Figur 4 visar förhållandet mellan de olika leden i livsmedelskedjan, samt respektive leds försäljningspriser. Jordbruksledet utgör det första ledet i livsmedelskedjan och säljer sina produkter till förädlingsledet till avräkningspris. I förädlingsledet förädlas produkterna och säljs vidare till detaljhandelsledet för producentpriset. Detaljhandelsledet sätter slutligen konsumentpriset och säljer livsmedelsprodukterna till konsumenterna. Flödet inom livsmedelskedjan som presenteras i Figur 4 är dock något förenklat eftersom företag i jordbruksledet också kan sälja sina produkter till andra jordbruksföretag, vilket exempelvis

gäller djurfoder, eller direkt till detaljhandeln eller konsumenten (Bukeviciute m.fl., 2009).

Bukeviciute m.fl. (2009) visar att producent- och konsumentpriserna påverkades i olika grad i EU-länderna när priserna för energi och jordbruksprodukter steg kraftigt under andra hälften av 2007 och första hälften av 2008. Detta indikerar att överföringen av en kostnadsökning i produktionen av jordbruksprodukter till producent- och konsumentpriser kan skilja sig mellan olika EU-länder. García-Germán m.fl. (2016) kommer till en liknande slutsats och konstaterar att det tyder på skillnader mellan EU-länderna i hur väl marknaderna fungerar. García-Germán m.fl. (2016) visar också att det finns skillnader mellan EU-länderna i hur snabbt en prisförändring på världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter får genomslag i konsumentpriserna.

Förändringar i priset för jordbruksprodukter förs i ett första steg över till förädlingsledet via avräkningspriset. Bukeviciute m.fl. (2009) uppskattar hur känsliga producentpriserna är för förändringar i avräkningspriset och finner att graden av känslighet varierar mellan EU-länder. Enligt deras uppskattningar överförs drygt 15 procent av en ökning i avräkningspriset till de svenska producentpriserna. Det betyder att en prisökning på jordbruksprodukter med 10 procent medför en ökning av producentpriset med drygt 1,5 procent. De svenska producentpriserna är enligt uppskattningarna betydligt känsligare än de spanska och portugisiska och även något känsligare än de danska och franska producentpriserna. Detta tyder på att de svenska

producentpriserna är relativt känsliga för prisförändringar på jordbruksprodukter. Däremot tycks producentpriserna i exempelvis Grekland och Polen vara ännu mer känsliga för prisförändringar på jordbruksprodukter än de svenska. Uppskattningarna av producentprisernas känslighet gentemot priserna för jordbruksprodukter visar att en relativt stor del av prisökningarna på jordbruksprodukter överförs till producentpriserna i Sverige, medan prisökningar på jordbruksprodukter i exempelvis Portugal och Spanien i en högre utsträckning resulterar i lägre vinstmarginaler för livsmedelsindustriföretagen (Bukeviciute m.fl., 2009). Bukeviciute m.fl. (2009) framhåller dock att ekonomiska förhållanden i respektive land kan ligga bakom de uppskattade skillnaderna i producentprisernas känslighet för ökade kostnader för jordbruksprodukter.

I nästa steg i livsmedelskedjan kan förändringar i producentpriserna överföras till konsumentpriserna. Bukeviciute m.fl. (2009) uppskattar därför även konsumentprisernas känslighet i relation till producentpriserna på lång sikt och finner att denna skiljer sig i hög grad mellan EU-länder. I Sverige är konsumentpriserna betydligt känsligare för prisändringar i producentpriserna än de är i det genomsnittliga landet i euroområdet. Tillsammans med konsumentpriserna i de nya medlemsstaterna uppskattas de svenska vara mest känsliga, vilket indikerar att förändringar i producentpriser i högre utsträckning överförs till konsumentpriserna i Sverige än i de andra EU15-länderna, där de istället i högre utsträckning absorberas av minskade vinstmarginaler i detaljhandeln för livsmedel.

Den långsiktiga totala överföringen av förändringar i världsmarknadspriser på jordbruksprodukter till olika EU-länders konsumentpriser har uppskattats i ett fåtal studier. Lloyd m.fl. (2015) diskuterar konsumentprisernas känslighet för förändringar i världsmarknadspriset på

lång sikt i varukedjan för vete och bröd. Resultaten som de redovisar indikerar att konsumentpriserna på bröd i Sverige, Spanien och Italien är mer känsliga för prisförändringar på vete på världsmarknaden än vad de är i Nederländerna och i Frankrike. Resultaten visar att om världsmarknadspriset på vete ökar med 10 procent ökar konsumentpriserna på bröd i 10 EU-länder³ och Storbritannien i genomsnitt med 3,1 procent, medan motsvarande siffra för Sverige är 4,3 procent. García-Germán m.fl. (2016) studerar prisöverföringen från världsmarknadspriser på jordbruksprodukter till livsmedelspriser för konsumenter i olika EU-länder. I linje med resultaten i Bukeviciute m.fl. (2009) finner de att världsmarknadsprisernas långsiktiga påverkan på konsumentpriserna är lägre bland de länder som grundade euroområdet än bland de nya medlemsländerna. Resultaten i García-Germán m.fl. (2016) visar att världsmarknadsprisernas påverkan på konsumentprisernas i EU15-länderna är relativt lika och till skillnad från Lloyd m.fl. (2015) uppskattar de att även de svenska konsumentpriserna är ungefär lika känsliga för förändringar i världsmarknadspriser som konsumentpriserna i de ursprungliga euroländerna.

Sammanfattningsvis är resultaten tvetydiga för svensk del. Resultaten i Bukeviciute m.fl. (2009) och Lloyd m.fl. (2015) indikerar att de svenska konsumentpriserna är förhållandevis känsliga för ökningar i avräkningspriset och producentpriset i jämförelse med andra länder i EU15. Samtidigt visar García-Germán m.fl. (2016) att svenska konsumentpriser inte är mer känsliga för prisförändringar på jordbruksprodukter på världsmarknaden än konsumentpriserna i euroländerna.

Konkurrens i livsmedelskedjan

Konkurrensen i livsmedelskedjan har betydelse för överföringen av priser mellan leden och är därmed en faktor som kan påverka variationen i

³ Belgien, Danmark, Frankrike, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Sverige, Tyskland och Österrike.

prisökningen på livsmedel mellan EU-länder (Lloyd m.fl., 2015). Hur konkurrens påverkar konsumentpriserna vid förändringar i priserna på insatsvaror är dock svårt att förutse eftersom det finns effekter som kan påverka konsumentpriserna i olika riktning. Å ena sidan kan hög konkurrens leda till att företag måste öka sina varupriser om priserna på insatsvarorna ökar eftersom de på en marknad med hög konkurrens har små marginaler. Å andra sidan kan företag på en mindre konkurrensutsatt marknad också höja priserna eftersom de kan utnyttja sin marknadsakt (Bukeviciute m.fl. 2009).

Skillnader mellan länder i konkurrensen i livsmedelskedjan kan påverkas av till exempel olika typer av regleringar, som skapar inträdesbarriärer på marknaden, minskar priskonkurrensen eller begränsar öppettider för livsmedelsbutiker och därmed kan vara en orsak till att livsmedelspriserna förändras olika i EU-länderna (Bukeviciute m.fl. 2009). OECD:s indikator för regleringar inom detaljhandeln visar dock att Sverige tycks ha förhållandevis få priskontroller och regleringar som påverkar inträdesbarriärer eller begränsar driften i detaljhandeln (OECD, 2023). Följaktligen tycks inte detaljhandelsregleringar förklara eventuellt sämre konkurrens i den svenska detaljhandeln än i andra EU-länder.

Konkurrensen i livsmedelskedjans sker i två dimensioner: horisontellt respektive vertikalt. Den horisontella konkurrensen rör konkurrensen inom de olika leden i livsmedelskedjan. Vad gäller livsmedelskedjan är det framför allt detaljhandeln som kännetecknas av hög koncentration till följd av stora företag inom dagligvaruhandeln (Bukeviciute m.fl. 2009). Den vertikala konkurrensen handlar istället om förhandlingsmakten mellan de olika leden i livsmedelskedjan, exempelvis mellan livsmedelsindustrin och dagligvaruhandeln. Skillnader i horisontell och vertikal konkurrens mellan EU-länder kan

således bidra till skillnader i ökningarna i livsmedelspriser mellan dem.

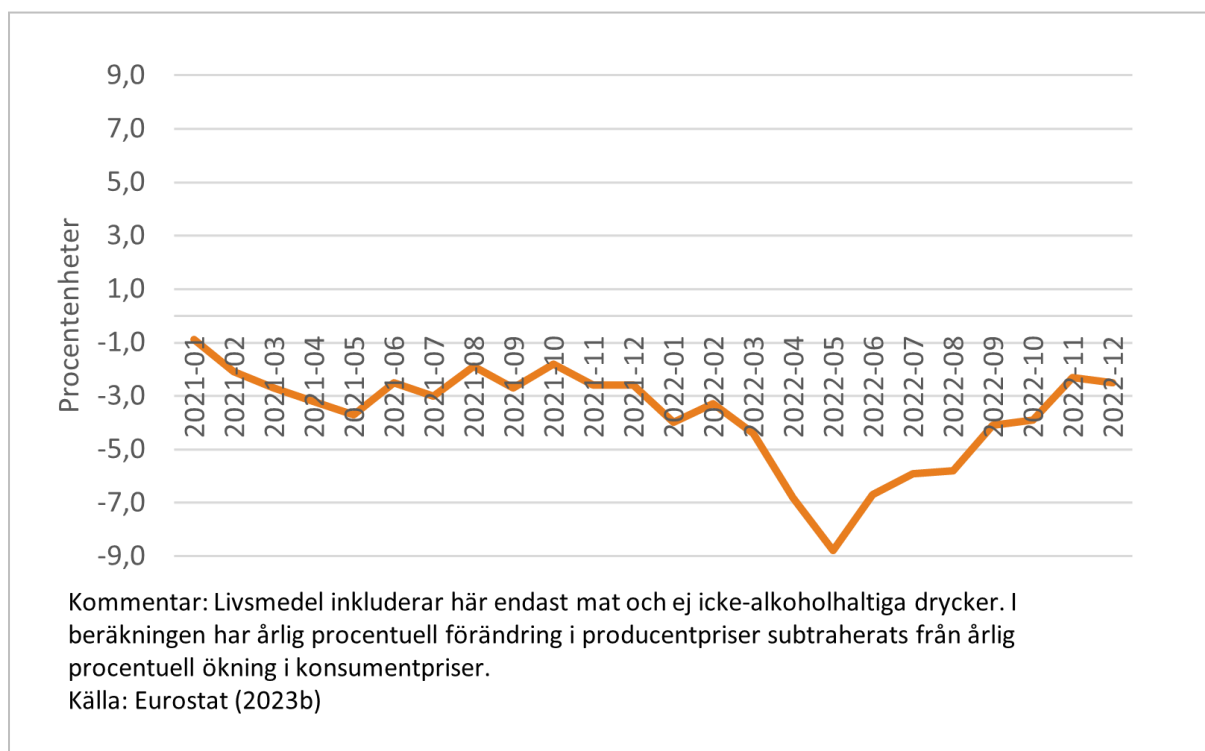
Konkurrensens betydelse för överföringen av prisökningar på världsmarknaden till konsumentpriserna gör det intressant att studera konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan. Marknadskoncentrationen i Sverige tycks vara hög både i handelsledet och i förädlingsledet (Konkurrensverket, 2018). I relation till många andra EU-länder har Sverige en hög marknadskoncentration i dagligvaruhandeln. 2016 hade de tre största kedjorna i dagligvaruhandeln 86 procent av marknadsandelarna. ICA är den största aktören och hade 2016 nästan 51 procent av marknadsandelarna. ICA är dock inte en integrerad kedja eftersom ICA-handlarna själva äger sina butiker. Handlarna är däremot kopplade till en gemensam grossistfunktion och gör den största delen av sina inköp genom ICA. Coop är den näst största aktören och hade 19 procent av marknaden år 2016 (Konkurrensverket, 2018). Konkurrensverket (2018) menar dock att konkurrensen i dagligvaruhandeln fungerar förhållandevis bra på nationell nivå.

Bristande konkurrens i livsmedelskedjan kan leda till att företag höjer sina priser mer än vad som kan motiveras av ökade kostnader. Om företagen i kronor räknat ökar produktpriset lika mycket som kostnaden för insatsvaror ökar, förs kostnadsökningen över fullt ut till nästa led och företagets vinstandel hålls konstant⁴. En konstant vinstandel skulle då implicera att företaget har ökat priserna så mycket som kostnadsökningen för insatsvarorna motiverar.

Konjunkturinstitutet (2022) studerar huruvida livsmedelsindustriföretagen, det vill säga företagen i förädlingsledet i livsmedelskedjan har höjt priserna mer än vad som kan motiveras av kostnadsökningarna⁵. Som en del i analysen tittar Konjunkturinstitutet (2022) på utveckling-

⁴ Vinstandelen = driftsöverskott/förädlingsvärde. Se Konjunkturinstitutet (2022, s. 20) för en utförlig beskrivning.

⁵ Konjunkturinstitutet definierar livsmedelsindustrin som företag som förädlar insatsvaror till livsmedel, drycker eller tobak (Konjunkturinstitutet, 2022).

Figur 5. Skillnaden mellan prisökningstakt i svenska konsument- och producentpriser för livsmedel

en för företagens vinstandelar. Konjunkturinstitutets (2022) analys visar att vinstandelen för livsmedelsindustriföretagen har ökat mellan andra kvartalet 2021 och andra kvartalet 2022. Detta indikerar att livsmedelsföretagen kan ha ökat priserna mer än vad kostnaderna motive-
rar. När Konjunkturinstitutet (2022) istället ana-
lyserar prisökningen i en modellanalys med
antagandet att vinstandelen är konstant visar
resultaten att priserna har följt den förväntade
modellerade prisutvecklingen givet prisökning-
arna, vilket talar för att priserna har höjts i pari-
tet med kostnaderna. Resultaten från modell-
analysen går alltså i motsatt riktning från resul-
taten i analysen av vinstandelarna, vilket gör
det svårt att dra någon entydig slutsats om
huruvida företagen inom livsmedelsindustrin
har ökat sina priser mer än vad som kan motiv-
eras av kostnadsökningarna
(Konjunkturinstitutet, 2022).

Skillnaden mellan konsument- och producent-
prisernas ökningstakt kan ge en indikation på
huruvida livsmedelsindustrins prisökningar
överförs fullt ut till konsumenten. Figur 5 visar
skillnaden i procentenheter mellan ökningen av
svenska konsument- och producentpriser mel-
lan januari 2021 och november 2022. Figur 5
visar att skillnaden är negativ under hela peri-
oden, vilket innebär att producentpriserna har
ökat mer än konsumentpriserna. Detta är dock
förväntat eftersom producentpriserna är lägre
än konsumentpriserna vilket innebär att en lika
stor prisökning i kronor i producent- och konsu-
mentledet ger en större procentuellt ökning av
producentpriserna än av konsumentpriserna.
Variation i prisökningstakten för konsumentpri-
serna påverkas förutom av producentpriserna
av hur andra kostnader i detaljhandelsledet har
utvecklats, till exempel kostnaden för arbets-
kraft. Eftersom kostnaden för arbetskraft endast

har ökat måttligt under 2022 (Konjunkturinstitutet, 2022), är det troligt att kostnadsökningarna har varit högre för livsmedelsproducenterna än för detaljhandeln och att producentpriserna därmed procentuellt kan förväntas öka mer än konsumentpriserna.

Trots att det är förväntat att producentpriserna procentuellt har ökat mer än konsumentpriserna, kan differensen mellan ökningstakten över tid ge indikationer på hur företagen i detaljhandelsledet har överfört prisökningar i producentpriserna till konsumentpriserna. Figur 5 visar att den negativa skillnaden mellan konsument- och producentprisökningstakten var relativt stabil under 2021 och de första månaderna av 2022, men började öka i mars 2022. Det största negativa värdet syns för maj 2022, då producentpriserna steg med nästan 9 procentenheter mer än konsumentpriserna. Ett ökat negativt tal tyder på att ökningstakten i producentpriserna har höjts mer än ökningstakten i konsumentpriserna. Denna utveckling indikerar att de svenska företagen i dagligvaruhandeln efter krigsutbrottet i Ukraina initialt inte kunde överföra prisökningarna till konsumenterna och att deras lönsamhet följaktligen påverkades negativt av prisökningarna. Sedan maj 2022 har den negativa skillnaden minskat. Eftersom både producent- och konsumentpriserna har ökat under perioden (Eurostat, 2023b), indikerar detta att dagligvaruhandeln sedan dess har kunnat överföra en större del av prisökningarna till konsumentpriserna.

Utvecklingen för skillnaden mellan de svenska konsument- och producentpriserna följer trenden för det genomsnittliga eurolandet under 2021 och 2022, även om den negativa skillnaden är något större för det sistnämnda (Eurostat, 2023b, egna beräkningar). Detta kan indikera att de svenska producenterna i något högre utsträckning har kunnat föra över de ökade produktionskostnaderna på konsumenterna än vad

producenterna i euroområdet har kunnat göra. Detta är i linje med resultaten i Bukeviciute m.fl. (2009).

Betydelsen av jordbruksprodukter i produktionen och konsumenternas preferenser

Utöver skillnader mellan EU-länderna vad gäller konkurrensen i livsmedelskedjan, finns det även andra faktorer som kan påverka pristransmissionen i livsmedelskedjan och skapar skillnader i prisökningstakten för livsmedel mellan länder.

Pristransmissionen från världsmarknadspriserna på jordbruksprodukter till konsumentpriserna på livsmedel beror också på hur stor del av den totala kostnaden för livsmedelsproduktion som jordbruksråvaror utgör. Bukeviciute m.fl. (2009) visar att andelen av produktionskostnaden i den svenska livsmedelsindustrin som utgörs av jordbruksprodukter inte skiljer sig i någon större utsträckning från andra EU-länder. I jämförelse med exempelvis Danmark, Estland och Ungern har Sverige, tillsammans med Tyskland och Finland, en förhållandevis liten del av produktionskostnaderna inom livsmedelsindustrin som utgörs av kostnader för jordbruksprodukter (Bukeviciute m.fl., 2009). Även skillnader i detaljhandels kostnadsläge, det vill säga servicenivå, kan skapa variation mellan länder i fråga om pristransmissionen från avräkningspriset till konsumentpriset. Om detaljhandeln har ett högt kostnadsläge till följd av höga arbetskraftskostnader utgör kostnaden för jordbruksprodukter relativt sett en mindre andel av konsumentpriserna. Ökningar i avräkningspriserna kommer därmed inte slå igenom i lika stor utsträckning i länder där kostnadsläget i detaljhandelsledet är förhållandevis högt.

Skillnader i konsumenternas preferenser kan också ha betydelse för variationen i prisökningen på livsmedel eftersom de skapar skillnader i efterfrågeelasticiteten, med andra ord hur kän-

lig konsumenternas efterfrågan är för förändringar i konsumentpriser. Om efterfrågan på en vara är oelastisk är konsumenterna inte särskilt känsliga för prisändringar av varan och kommer därför att efterfråga ungefär samma mängd av varan även om priserna höjs. En oelastisk efterfrågan gör det därför enklare för producenter och detaljister att höja konsumentpriserna och de kan på så vis flytta bördan av en stor del av prisökningarna för insatsvarorna på konsumenterna. Exempelvis har hygien och hälsobolaget Essity, som säljer bland annat toalettpapper och blöjor, genomfört stora prishöjningar under 2022 och fortsatt sälja stora volymer. Detta har möjliggjorts bland annat av att konsumenterna inte är särskilt priskänsliga vad gäller deras produkter (Essity, 2022). Är efterfrågan däremot elastisk är konsumenterna känsliga för prisförändringar och ökade konsumentpriser leder i dessa fall till att efterfrågan minskar. Om konsumenterna är priskänsliga blir det därför svårare för livsmedelsföretagen att höja priserna och de behöver istället själva bära en större del av prisökningarna på insatsvarorna. I länder med en relativt oelastisk efterfrågan på livsmedel kan därför prisökningstakten för livsmedel vara högre än i länder med en relativt elastisk efterfrågan på livsmedel.

Ytterligare en aspekt som kan leda till skillnader i prisökningen för livsmedel mellan EU-länderna är skillnader i konsumenternas preferenser för inhemska produkter. De svenska producentpriserna har länge varit höga i förhållande till andra EU-länder, särskilt vad gäller producentpriserna för animalieprodukter. De stora prisökningarna under 2022 jämnade dock till viss del ut skillnaderna, även om griskött fortsatt är förhållandevis dyrt i Sverige och det svenska mjölkpriset är lite högre än i det genomsnittliga EU-landet (Jordbruksverket, 2023a). Att svenska konsumenter köper inhemskt producerade produkter trots ett förhållandevis högre pris visar att de föredrar svensk-

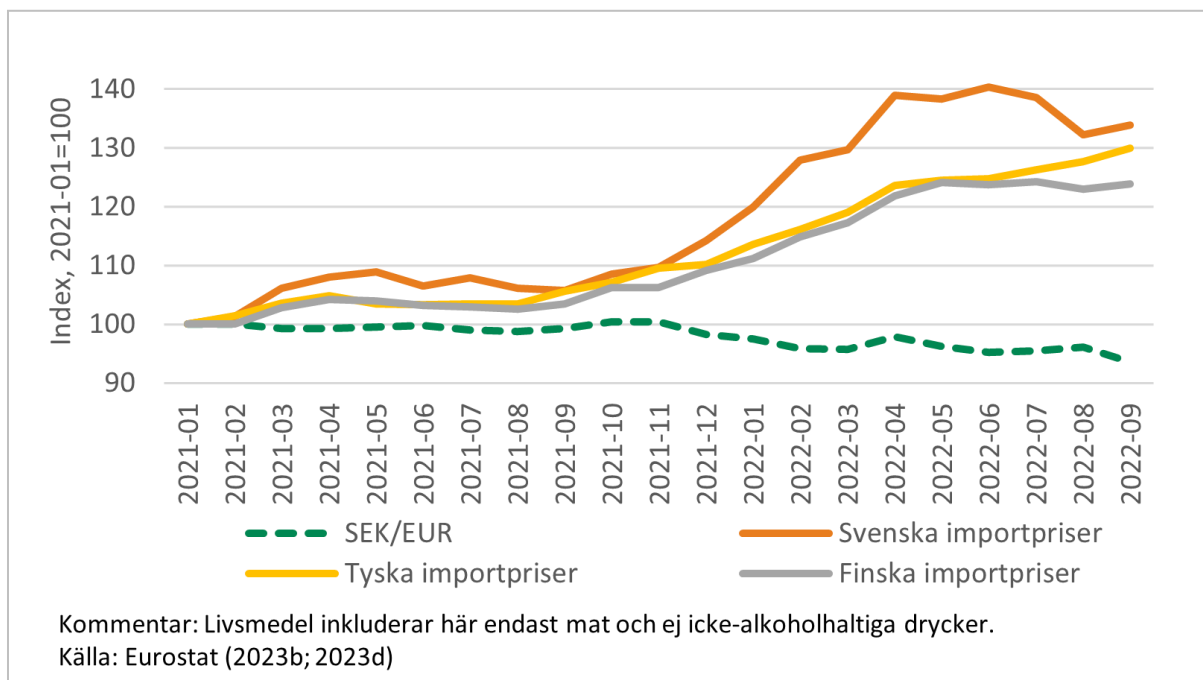
producerade livsmedel. Skillnader i preferenser kring konsumtion av inhemskt producerade varor kan därmed också skapa variation i prisökningstakten för livsmedel mellan EU-länder eftersom det i olika grad möjliggör höjda konsumentpriser. Skillnaderna i råvarupriserna vittnar dessutom om en segmenterad jordbruksmarknad inom EU.

Importkostnader

Ytterligare två faktorer som kan leda till variation i prisökningstakten för livsmedel mellan EU-länder är skillnader i ländernas beroende av import, och därmed skillnader i hur påverkade de blir av prischocker på världsmarknaden, samt valutakursförändringar (Lloyd m.fl., 2015). Lloyd m.fl. (2015) framhåller att den inhemska valutans värde gentemot den amerikanska dollarn har stor betydelse eftersom den påverkar priset för vilket en vara importeras till den inhemska marknaden. Om den inhemska valutan försvagas (deprecierar) gentemot den amerikanska dollarn får förändringar i råvarupriset på världsmarknaden större effekt på den inhemska prisnivån samt på inhemska energipriser. Skillnader i prisökningstakten för livsmedel mellan länder som har olika valutor, exempelvis euroområdet och Sverige, kan därför påverkas av valutaförändringar. Följaktligen är det intressant att studera betydelsen av den svenska kronans utveckling mot euron för prisökningen på livsmedel i Sverige i relation till länder inom euroområdet, som exempelvis Tyskland och Finland.

Importens struktur

Sammansättningen av länders import och skillnader i prisökningar för olika produktgrupper kan påverka utvecklingen av de inhemska priserna men vi fokuserar på effekterna av kriget i Ukraina. Under våren 2022 konstaterade (Bodnár och Schuler, 2022) att kriget i Ukraina

Figur 6. Importpriser på livsmedel och kronans utveckling

särskilt påverkade livsmedelspriser i de EU-länder som importerar en stor del av sina jordbruksprodukter och gödsel från Ryssland, Ukraina och Belarus, vars tidigare relativt stora export av dessa varor hade minskat drastiskt sedan krigsutbrottet. Bodnár och Schuler (2022) menade även att det fanns indikationer på att små öppna ekonomier i euroområdet påverkades i högre utsträckning av prisförändringarna för råvaror på världsmarknaden än andra euroländer. I relation till andra EU-länder härstammar endast en liten del av Sveriges import av spannmål, samt vegetabiliska eller animaliska oljor och fetter, från Ukraina (Eurostat, 2022a). Därmed borde inte livsmedelspriserna ha påverkats direkt av det minskade utbudet av dessa varor på samma sätt som i länder som i högre utsträckning importerade dessa varor från Ukraina. I linje med resonemanget i Bodnár och Schuler (2022) skulle dock Sverige möjligen i egenskap av en liten öppen ekonomi kunna påverkas mer av högre priser för jordbruksprodukter och gödsel på världsmarknaden än

större ekonomier i EU. Jansson och Wilhelmsson (2022) analyserade den potentiella effekten av en kraftig produktionsminskning i Ukraina på världsmarknadspriserna och priserna i EU för jordbruksprodukter där Ukraina och Ryssland är stora exportörer och konstaterar att effekten av ett kraftigt produktionsbortfall i Ukraina ger begränsad effekt på konsumentpriserna i EU. Vi kan dock konstatera att den befärade kraftiga nedgången i export från Ukraina till EU av jordbruksprodukter uteblivit under 2022. EU:s importvolym av de viktigaste jordbruksprodukterna (de där Ukraina står för en stor andel av EU:s import exempelvis solrosolja) inte minskat märkbart (Eurostat, 2023c). EU har också sedan juni infört handelslättnader för att underlätta export från Ukraina till EU (EU-kommissionen, 2023), vilket bör ha dämpat prisökningarna.

Växelkurs

Till följd av de ökade internationella priserna och fraktkostnaderna har importpriserna i Sve-

riga ökat kraftigt sedan starten av 2021 (Konjunkturinstitutet, 2022). Deprecieringen av den svenska kronan har förstärkt ökningen i priserna på importerade varor (Konjunkturinstitutet, 2022). Figur 6 visar utvecklingen av importpriserna på livsmedel i Sverige, Tyskland och Finland, samt kronans utveckling gentemot euron under 2021 och 2022. Figuren visar att utvecklingen för de svenska, finska och tyska importpriserna följde varandra relativt väl fram till och med november 2021. Sedan dess har importpriserna ökat mer i Sverige än i både Tyskland och Finland, vars importprisutveckling har fortsatt att följa varandra relativt väl. Figur 6 visar även att den relativt stora ökningen av svenska importpriser sedan november 2021 sammanfaller med att kronan har försvagats gentemot euron. Detta tyder på att försvagningen av kronan har bidragit till ökade konsumentpriser på livsmedel i Sverige genom att driva upp importpriserna för livsmedel och kan vara en bidragande faktor till att de svenska livsmedelspriserna har ökat något mer än i det genomsnittliga eurolandet under andra halvan av 2022.

Energikostnader

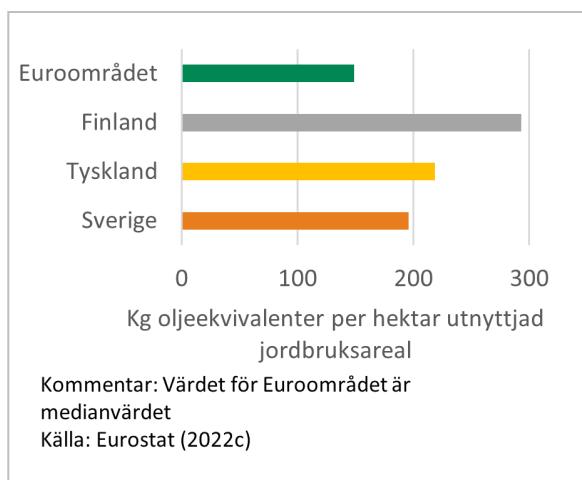
Ökade energikostnader har sannolikt varit en drivande faktor bakom de stigande livsmedelspriserna (Sveriges Riksbank, 2022a). För svenska lantbrukare och livsmedelsproducenter har högre el- och bränslepriser resulterat i ökade utgifter (Sveriges Riksbank, 2022b). De höga energipriserna driver upp livsmedelspriserna genom tre olika kanaler. Till att börja med kräver produktion och distribution av livsmedel stora mängder energi. Högre energikostnader inom jordbruket driver upp kostnaderna för jordbruksprodukter. Den elintensiva livsmedelsindustrin möter därför både ökade insatsvarukostnader och högre energikostnader, vilket ökar producentpriserna. I nästa led ökar där-

med livsmedelsbutikernas inköpspriser, samtidigt som butikerna också möter högre elkostnader. De höga energipriserna påverkar därför livsmedelspriserna genom att driva upp de direkta kostnaderna för produktionen och detaljhandeln. För det andra påverkar höga energipriser priset på jordbruksprodukter indirekt eftersom naturgas är en viktig insatsvara i gödselproduktionen. Höga priser på naturgas driver därmed också upp livsmedelspriserna. Den tredje aspekten är att höga energipriser påverkar livsmedelspriserna genom högre transportkostnader. Skillnader i prisökningen för livsmedel mellan EU-länder skulle således kunna bero på skillnader i livsmedelsproduktionens energiintensitet, med andra ord hur stor del av produktionskostnaderna i jordbruket och livsmedelsindustrin som utgörs av energi och transportkostnader, eller på skillnader i energipriser.

Energianvändning i produktionen

Skillnader i energianvändningen i produktionen av jordbruksvaror och livsmedel mellan länder kan skapa en variation i ökningen av produktionskostnader om energipriserna stiger. Om energi utgör en förhållandevis viktig insatsvara i produktionen kommer produktionskostnaderna att öka relativt mycket när energipriserna stiger. Den stora importen och exporten av jordbruks- och livsmedelsprodukter gör dock att effekten av den inhemska produktionens energiintensitet inte endast överförs till de inhemska konsumentpriserna. Om svenska hushåll exempelvis konsumerar tomater som producerats i Nederländerna, kommer de att drabbas av ökning i de nederländska produktionskostnaderna. Även om effekten på konsumentpriserna därmed inte endast är nationell, är skillnader i energiintensitet i jordbruket och livsmedelsproduktionen en viktig drivkraft till skillnader i producentprisökningar mellan länder, vilket i viss mån även kan få genomslag på de inhemska konsumentpriserna.

Figur 7 visar energiintensiteten i jordbruket per hektar använd jordbruksareal år 2020 för Sverige, Tyskland, Finland och medianlandet i euroområdet. Figuren visar att Finland har den största energiintensiteten och att medianlandet i euroområdet har den lägsta. Anledningen till att medianvärdet för euroområdet presenteras

Figur 7. Energikonsumtion i jordbruket 2020

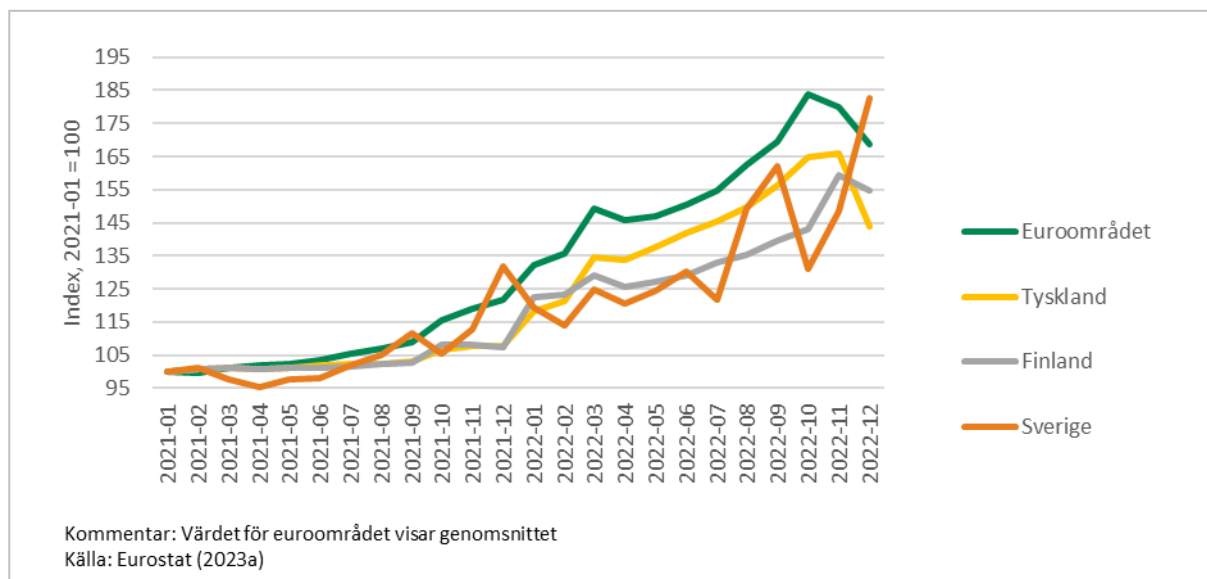
istället för det genomsnittliga värdet är att ett genomsnitt skulle ha drivits upp markant av det nederländska jordbruket, vars stora frukt-, grönsaks-, och plantproduktion i växthus kräver stora mängder energi och gör att det nederländska jordbruket totalt sett är mycket energiintensivt (2 104 kgoe/ha år 2020) (Eurostat, 2022b). Även om det svenska jordbruket tycks vara mer energiintensivt än jordbruket i medianlandet i euroområdet, är det mindre energiintensivt än både det finska och det tyska. Följaktligen borde inte ökade energikostnader i jordbruksledet få en större effekt på avräkningspriset i Sverige än i länder som Tyskland och Finland.

Den svenska livsmedelsindustrin tycks vara relativt energiintensiv, även om skillnaderna mellan EU-länderna inte är särskilt stora. Bukeviciute m.fl. (2009) visar att kostnadsstrukturen för livsmedels- och dryckesindustrin i

Sverige överlag inte tycks skilja sig i någon stor utsträckning från andra medlemsländer. Kostnaderna för energi och transporter i den svenska livsmedels- och dryckesindustrin utgör dock en något större del av de totala kostnaderna än i andra EU-länder. Även den finska livsmedels- och dryckesindustrin tycks vara relativt energiintensiv (Bukeviciute m.fl., 2009). Detta skulle kunna härledas till det faktum att de båda länderna givet sin geografi har relativt långa transportsträckor. Skillnaden mot de andra EU-länderna skulle därför kunna göra att de stora prisökningarna på energi relativt sett har en större påverkan på de totala produktionskostnaderna inom den svenska och finska livsmedelsindustrin än i andra medlemsländer.

Energipriser

Figur 8 visar den sammanlagda utvecklingen av konsumentpriser för el, gas och annat bränsle i Sverige, Tyskland, Finland och genomsnittet för euroområdet. Den totala prisökningen på el, gas och annat bränsle i Sverige mellan januari 2021 och december 2022 har varit högre än för både Tyskland och Finland, samt för det genomsnittliga eurolandet. Det är däremot endast under december 2022 som de svenska energipriserna överstiger det genomsnittliga energipriset i euroområdet. Under större delen av den studerade perioden har de svenska energipriserna följt prisutvecklingen för energi i Finland relativt väl och den sammanlagda prisökningen har varit lägre både än i Tyskland och genomsnittet för euroområdet. Detta indikerar att de höga energipriserna inte borde påverka livsmedelspriserna mer i Sverige än i Tyskland, Finland eller andra länder i euroområdet. Värt att notera är dock att Sverige utmärker sig vad gäller volatiliteten i priserna, det vill säga variationen i priserna. Energipriserna i Sverige har under perioden svängt kraftigt, medan de i Finland, Tyskland och euroområdet tycks ha följt en mer stabil ökningstakt.

Figur 8. Utvecklingen för konsumentpriser på el, gas och annat bränsle 2021–2022

Låga initiala nivåer på det svenska elpriset och elprisets geografiska variation inom Sverige, kan ha bidragit till särskilt höga prisökningar för el för svenska livsmedelsproducenter. Under 2020 låg elpriserna i Sverige på en rekordlåg nivå (Energimyndigheten, 2023a). Den initialt låga nivån skapade därmed en stor baseffekt, det vill säga att prisökningen procentuellt sett förstärktes eftersom den sattes i relation till priser på låga nivåer. Sedan 2020 har elpriset i Sverige också varierat kraftigt mellan de fyra prisområdena. Skillnaden i pris mellan södra och norra Sverige har varit särskilt markant (Energimyndigheten, 2023a; 2023b). I norra Sverige var det genomsnittliga elpriset under perioden oktober 2021 till september 2022 43 öre/kWh (elområde 1), medan elpriset var betydligt högre i södra Sverige under samma period, där genomsnittspriset låg på 154 öre/kWh (elområde 4) (Svenska Kraftnät, 2022). Den största delen av Sveriges jordbruksproduktion sker i den södra delen av landet, det vill säga i elområde 3 och 4. Produktionsvärdet av jordbruksprodukter 2020 var högst i Skåne län. Även Västra Götalands län och Östergötlands län står för en förhållandevis stor del av pro-

duktionen av jordbruksvaror (Jordbruksverket, 2021). En stor del av det svenska jordbruket har därför mött de högre elpriserna i södra Sverige. Effekten av höga energipriser på företag i den svenska livsmedelskedjan varierar dock beroende på elavtalens bindningstid. Långa bindningstider gör att det tar längre tid innan högre elpriser påverkar produktionskostnaden. Skillnader mellan företag vad gäller elavtalens längd kan därmed skapa variationer i ökningen av produktionskostnaden även mellan lika energintensiva företag inom samma elprisområde.

Nationell politik

Utöver de orsaker som hittills diskuterats kan nationell politik leda till skillnader i ökningstakten av livsmedelspriser mellan EU-länder. En möjlig anledning är skillnader i finanspolitiska åtgärder. De stora råvaruprisökningarna har lett till att regeringar i EU-länder har använt finanspolitiska åtgärder för att hålla nere priserna. Det är i första hand nya medlemsländer som under den studerade perioden har använt åtgärder för att pressa ner livsmedelspriserna under den

studerade perioden. Bulgarien, Kroatien och Polen är exempel på EU-länder som har använt sig av skattesänkningar på livsmedel för att hålla nere priserna. Den bakomliggande orsaken till att dessa länder har använt finanspolitiska åtgärder för att pressa ner livsmedelspriserna är att livsmedel, i relation till länderna inom EU15, utgör en större del av befolkningens konsumtionskorg och att ökningarna i livsmedelspriser därmed får ett större genomslag på den totala prisökningstakten i dessa länder (IMF, 2022). Den förhållandevis stora delen av hushållens konsumtion som utgörs av livsmedel gör även att hushållens ekonomi i dessa länder påverkas mer av livsmedelsinflationen än i andra EU-länder. Eftersom det främst är nya medlemsländer som har använt denna typ av finanspolitiska åtgärder, påverkar detta troligen inte skillnader mellan Sverige och länder inom EU15 eller genomsnittet för euroområdet i någon hög utsträckning.

Trots en gemensam jordbrukspolitik förekommer skillnader i stöd till jordbrukssektorn. Exempelvis skulle ökade subventioner för diesel kunna sänka produktionskostnaderna för jordbruksprodukter. Även produktionskopplade stöd och nationella stöd exempelvis till mjölkproduktionen påverkar produktionen och produktionskostnaderna i jordbrukssektorn. Att produktionskostnaderna i jordbruket minskas garanterar dock inte märkbart lägre konsumentpriser.

Penningpolitiken påverkar kostnaderna genom att högre räntor medför ökade kostnader för investeringar och befintliga lån. Högre ränteökningar i ett land kan således bidra till att priserna stiger snabbare där än i andra länder. Samtidigt påverkar stigande räntor konsumenternas efterfrågan vilket kan få motsatt effekt på priserna. Ytterligare en komplikation är den potentiella effekten av räntan på valutakursen. Om högre räntor medför en ökning av valutans

värde minskar importpriserna på livsmedel.

Sammanfattande diskussion

Livsmedelspriserna har ökat kraftigt i Sverige under 2022. En liknande utveckling har skett i såväl resten av EU som i världen i stort. Trots en samtidig prisökning finns det dock viss variation i prisökningar på livsmedel mellan länder och även mellan länder inom EU. Den svenska prisökningen för livsmedel följer prisutvecklingen för det genomsnittliga eurolandet väl från januari 2021 till och med juni 2022. Under den andra hälften av 2022 har dock prisökningstakten för svenska livsmedel varit något högre än genomsnittet för euroområdet, även om den inte har varit lika hög som i Tyskland.

Att skillnader i livsmedelspriser uppstår mellan Sverige och andra EU-länder trots en gemensam handels- och jordbrukspolitik har flera möjliga orsaker. Skillnader i hur stor påverkan förändringar i världsmarknadspriset på jordbruksvaror får på de nationella konsumentpriserna kan påverkas av bland annat konkurrensen i de inhemska livsmedelskedjorna. Även om det är svårt att dra några slutsatser om effekten av konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan på prisöverföringen från världsmarknadspriser till svenska konsumentpriser utifrån denna deskriptiva analys, kan det understrykas att Sverige har en förhållandevis koncentrerad dagligvaruhandel. Konkurrensverket (2018) menar dock att konkurrensen på dagligvarumarknaden fungerar väl på nationell nivå. Konjunkturinstitutet (2022) hittar heller inga tydliga tecken på att företagen inom livsmedelsindustrin har höjt sina priser mer än vad prisökningarna på insatsvaror motiverar. Tidigare studier av hur konsumentpriserna påverkas av förändringar i priset på jordbruksprodukter och produktionskostnader drar olika slutsatser om de svenska konsumentprisernas relativa känslighet

gentemot prisökningar tidigare i livsmedelskedjan (se Bukeviciute m.fl., 2009; Lloyd m.fl. 2015; García-Germán m.fl., 2016). Osäkerheten kring överföringen av prisökningar mellan jordbrukare, producenter, livsmedelsbutiker och konsumenter visar att fortsatta studier av konkurrensen i den svenska livsmedelskedjan är nödvändiga för att förstå dess betydelse för de snabbt ökande livsmedelspriserna i Sverige under 2021 och 2022.

Även om Sverige inte i någon hög utsträckning har varit direkt beroende av import av jordbruksprodukter från Ukraina, kan de ökande världsmarknadspriserna ha en förhållandevis stor påverkan på livsmedelspriserna i Sverige som en liten och öppen ekonomi. Växelkursförändringar har sannolikt haft en stor betydelse för att livsmedelspriserna har ökat snabbare i pris i Sverige än i det genomsnittliga eurolandet under andra halvan av 2022. Den förhållandevis stora ökningen av de svenska importpriserna sedan slutet av 2021 är samtida med kronans försvagning gentemot euron. Högre importpriser i relation till andra EU-länder har därför troligtvis en viktig roll i att förklara att prisökningstakten har varit högre i Sverige än i det genomsnittliga eurolandet under andra halvan av 2022.

Skillnader i energikostnader tycks inte vara en drivande orsak till den relativt snabba prisökningen i Sverige under 2022. Även om Sverige har haft förhållandevis volatila energipriser under 2021 och 2022, har deras utveckling inte skiljt sig i någon hög grad från energipriserna i andra länder. Energiintensiteten i det svenska jordbruket är låg i förhållande till grannlandet Finland och även om energiintensiteten i den svenska livsmedelsindustrin tycks vara något högre än i andra EU-länder förefaller inte detta vara en drivande orsak till den relativt stora prisökningen på livsmedel eftersom de höga energipriserna i Sverige under hösten 2021 i

sådana fall borde ha fått ett tydligare genomslag på konsumentpriserna för livsmedel.

Trots en gemensam handels- och jordbrukspolitik finns det alltså flera olika faktorer som kan skapa skillnader i prisökningstakten för livsmedel mellan EU-länder. Denna Fokus visar dock att den totala prisökningen för livsmedel i Sverige under 2021 och 2022 inte tycks skilja sig i någon hög utsträckning från utvecklingen för livsmedelspriser i andra EU-länder.

8. Referenser

- Bodnár, K. och Schuler, T. (2022). "The surge in euro area food inflation and the impact of the Russia-Ukraine war", *ECB Economic Bulletin*, Issue 4/2022.
- Bukeviciute, L., Dierx, A. och Ilzkovitz, F. (2009). "The functioning of the food supply chain and its effect on food prices in the European Union", European Commission, *European economy*, Occasional Papers no 47. Tillgänglig online: [the functioning of the food supply chain and its effect on food prices in the European Union \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/workingpapers/workingpaper47_en.pdf) [Hämtad: 2023-02-10]
- ECB (2023). "Measuring inflation - the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP)". Tillgänglig online: [Measuring inflation – the Harmonised Index of Consumer Prices \(HICP\) \(europa.eu\)](https://www.ecb.europa.eu/press/pr/2023/03/20230310_hicp/index.en.html) [Hämtad: 2023-03-10]
- Energimyndigheten (2023a). "Energiläget 2022", ET 2022:09. Tillgänglig online: [Energiwebbshop \(a-w2m.se\)](https://www.energiwebbshop.se/energilaget-2022/) [Hämtad: 2023-02-21]
- Energimyndigheten (2023b). "Årskrönika. Energimarknaderna 2022". Tillgänglig online: [Årskrönika energimarknaderna 2022 \(energimyndigheten.se\)](https://www.energiwebbshop.se/arskronika-energimarknaderna-2022/) [Hämtad: 2023-02-21]

Essity (2022). "Halvårsrapport 2022". Tillgänglig online: <https://www.essity.se/media/press-release/halv-rsrapport-2022/2c20a53b2350424e/> [Hämtad: 2023-02-20]

EU-kommissionen (2023), "EU-kommissionen föreslår att handelsfördelar för Ukraina ska förlängas med ett år" Tillgängligt online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_23_1023 [Hämtad 2023-03-15]

Eurostat (2020). "EU:s utvidgning". Tillgänglig online: [EU:s utvidgning - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukraine-EU_-_international_trade_of_main_product_groups#Latest_developments) [Hämtad: 2023-02-17]

Eurostat (2022a). "Key figures on the European food chain. 2022 edition". Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2022. Tillgänglig online: [1cb9d295-6868-70e3-0319-4725040cfdb8 \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Key_figures_on_the_European_food_chain_2022_edition) [Hämtad: 2023-03-09]

Eurostat (2022b). "Agri-environmental indicator – energy use". Tillgänglig online: [Agri-environmental indicator - energy use - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_energy_use_-_Statistics_Explained) [Hämtad 2023-02-03].

Eurostat (2022c). "Energy use statistics: tables and figures". Tillgänglig online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_use_statistics_tables_and_figures [Hämtad: 2023-02-27]

Eurostat (2023a). HICP-monthly data (index), Tillgänglig online: [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=HICP-monthly_data_(index)) [Hämtad: 2023-02-02]

Eurostat (2023b). Food price monitoring tool. Tillgänglig online: [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Food_price_monitoring_tool) [Hämtad: 2023-02-02]

Eurostat (2023c) "Eurostat Statistics Explained. Ukraine-EU - international trade of main prod-

uct groups". Tillgänglig online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukraine-EU_-_international_trade_of_main_product_groups#Latest_developments [Hämtad 2023-03-15]

Eurostat (2023d). Euro/ECU exchange rates – monthly data. Tillgänglig online: [Statistics | Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Euro/ECU_exchange_rates_-_monthly_data) [Hämtad: 2023-01-04]

García-Germán, S., Bardají, I. och Garrido, A. (2016). "Evaluating price transmission between global agricultural markets and consumer food prices indices in the European Union", *Agricultural Economics*, vol.47, pp.59-70.

IMF (2022). "Regional economic outlook. Europe: the Fog of War Clouds the European Outlook". Tillgänglig online: [Regional Economic Outlook for Europe, October 2022 \(imf.org\)](https://www.imf.org/en/Publications/Regional-Economic-Outlook-for-Europe/October-2022) [Hämtad: 2023-03-09]

Jansson, T och Wilhelmsson, F (2022), "Effekter på jordbruksmarknaderna av ett stort produktionsbortfall i Ukraina", AgriFood-PM. Tillgänglig online https://www.agrifood.se/Files/AgriFood_Other20221.pdf [Hämtad: 2023-03-15]

Jordbruksverket (2021). "EAA – Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn. Jordbrukets intäkter efter region och driftsinriktning 2020". Tillgänglig online: [EAA – Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn. Jordbrukets intäkter efter region och driftsinriktning 2020 - Jordbruksverket.se](https://jordbruksverket.se/ekonomi/eaa-ekonomisk-kalkyl-for-jordbrukssektorn-jordbrukets-intakter-efter-region-och-driftsinriktning-2020) [Hämtad: 2023-02-21]

Jordbruksverket (2022). "Priser på jordbruksprodukter – mars 2023". Tillgänglig online: [Prisbrev \(jordbruksverket.se\)](https://jordbruksverket.se/priser) [Hämtad: 2023-03-10]

Jordbruksverket (2023a). "Lägesrapport om marknadsläget i jordbrukssektorn den 31 januari 2023". Tillgänglig online: [Lägesrapport om marknadsläget i jordbrukssektorn den 31 januari 2023](https://jordbruksverket.se/lagesrapport-om-marknadslaget-i-jordbrukssektorn-den-31-januari-2023)

[ari 2023 \(jordbruksverket.se\)](https://jordbruksverket.se) [Hämtad: 2023-02-20]

Konjunkturinstitutet (2022). "Specialstudie. Prissättning hos svenska företag under 2022", Tillgänglig online: [SpecialStudie_RUP.pdf \(konj.se\)](#) [Hämtad: 2022-12-21]

Konkurrensverket (2018). "Konkurrensen i livsmedelskedjan", Rapport 2018:4. Tillgänglig online: <https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/konkurrensen-i-livsmedelskedjan/> [Hämtad: 2023-03-09].

Lloyd, T., McCorriston, S. och Morgan, W. (2015). "Food Inflation in the EU: Contrasting Experience and Recent Insights", in McCorriston, S. (ed.), *Food Price Dynamics and Price Adjustment in the EU*, Oxford; online edn, Oxford Academic, pp. 20-50

McCorriston, S. (2015). "Introduction" in
McCorriston, S. (ed.), *Food Price Dynamics and
Price Adjustment in the EU*, Oxford; online
edn, Oxford Academic, pp. 1-19.

Menyhért, B. (2022). "The effect of rising energy and consumer prices on household finances, poverty and social exclusion in the EU", JRC Science for Policy Report. Tillgänglig online: [JRC Publications Repository - The effect of rising energy and consumer prices on household finances, poverty and social exclusion in the EU \(europa.eu\)](#) [Hämtad: 2023-03-09]

OECD (2023). "OECD Product Market Regulation Statistics". Tillgänglig online: [Retail trade \(oecd.org\)](https://oecd.org/retail-trade/) [Hämtad: 2023-02-28]

Persson, M. (2011). "Pristransmission i den svenska livsmedelskedjan", AgriFood Economics Centre, Rapport 2011:4. Tillgänglig online: [Microsoft Word - RAPPORT 2010.doc \(agrifood.se\)](#) [Hämtad: 2023-02-20]

SCB (2023). "Priserna i Sverige – Konsumentprisindex (KPI)". Tillgänglig online: [Priserna i Sverige – Konsumentprisindex \(KPI\) \(scb.se\)](https://www.scb.se/Priser/Prisindex/Konsumentprisindex)
[Hämtad: 2023-03-10]

Svenska Kraftnät (2022). "Uträkning av stödnivåer till elområde 3 och 4 (oktober 2021-september 2022)". Tillgänglig online: [Uträkning av stödnivåer till elområde 3 och 4 | Svenska kraftnät \(svk.se\)](https://www.svenskakraftnät.se/om-oss/nyheter-och-meddelanden/2022/09/2022-09-20-utredning-av-stodnivauer-till-elomrade-3-och-4) [Hämtad: 2023-03-08].

Sveriges Riksbank (2022a). "Fördjupning – Mycket talar för hög inflation i år och nästa år", i *Penningpolitisk rapport april 2022*. Tillgänglig online: [Mycket talar för hög inflation i år och nästa år, Fördjupning i penningpolitisk rapport april 2022 \(riksbank.se\)](https://www.riksbank.se/penningpolitik/penningpolitisk-rapport-april-2022) [Hämtad: 2023-02-14]

Sveriges Riksbank (2022b). "Fördjupning – Höga elpriser – hur kommer andra konsumentpriser att påverkas?", i *Penningpolitisk rapport februari 2022*. Tillgänglig online: [Höga energipriser – hur kommer andra konsumentpriser att påverkas, Fördjupning i penningpolitisk rapport februari 2022 \(riksbank.se\)](https://www.riksbank.se/penningpolitik/2022-02-14-fordjupning-hoga-elpriser) [Hämtad: 2023-02-14]

Författare

Elvira Wiktorsson och Fredrik Wilhelmsson

Mer information

Fredrik Wilhelmsson

Telefon: 046 – 222 07 96

E-post: fredrik.wilhelmsson@agrifood.lu.se

Vad är AgriFood Economics Centre?

AgriFood Economics Centre utför kvalificerade samhällsekonomiska analyser inom livsmedels-, jordbruks- och fiskeriområdet samt landsbygdsutveckling. Verksamheten är ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet och Lunds universitet och syftar till att ge regering och riksdag vetenskapligt underbyggda underlag för strategiska och långsiktiga beslut.

Publikationer

AgriFood Economics Centre ger ut tre typer av publikationer som vänder sig till beslutsfattare, myndigheter och en intresserad allmänhet. **Policy Briefs** är lättillgängliga sammanfattningar av en av våra vetenskapliga publikationer. **Fokus** är kortare analyser och **Rapporter** är längre analyser som även ges ut i tryckt format. AgriFood skriver också vetenskapliga artiklar och working papers som i huvudsak vänder sig till en vetenskaplig publik. Våra publikationer kan beställas eller laddas ned på www.agrifood.se.

Kontakt

AgriFood Economics Centre
Box 7080, 220 07 Lund
